

O‘ZBEK ZAMONAVIY NASRIDA SUKUT POETIKASI: AYTILMAGAN NUTQ VA ICHKI MONOLOGNING BADIY FUNKSIYASI

Eshmuratova Asila Salimjon qizi
Termiz davlat pedagogika instituti
O‘zbek tili va adabiyot yo‘nalishi
1 kurs magistranti

Annotatsiya: Maqolada o‘zbek zamonaviy nasrida sukut poetikasining shakllanishi, badiiy-estetik funksiyalari, ruhiy holat, ichki ziddiyat va falsafiy mazmunni ifodalash imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: sukut poetikasi, ichki monolog, psixologizm, ruhiy kechinma, pauza, ellipsis, badiiy detal, ramz, qahramon, poetika.

Abstract: The article analyzes the formation of the poetics of silence in contemporary Uzbek prose, examining its artistic and aesthetic functions as well as its capacity to express states of mind, internal conflict, and philosophical content.

Keywords: poetics of silence, internal monologue, psychologism, spiritual experience, pause, ellipsis, artistic detail, symbol, character, poetics.

KIRISH

Zamonaviy o‘zbek nasri taraqqiyotida inson ruhiyatining murakkab qatlamlarini badiiy tadqiq etish, qahramonning ichki dunyosini bevosita va bilvosita tasvirlash, tashqi voqelik bilan ichki kechinmalar o‘rtasidagi munosabatni ochib berish muhim poetik tamoyillardan biriga aylanmoqda. An‘anaviy nasriy tasvirda voqealar rivoji, dialog va muallif bayoni yetakchi o‘rin egallagan bo‘lsa, zamonaviy nasrda qahramonning aytmagan gaplari, sukuti, ruhiy iztirobi, ichki savollari, xotiralari va o‘z-o‘zi bilan kechadigan dialoglari ham muhim badiiy mazmun tashuvchisiga aylanmoqda.

Sukutni faqat nutqning yo‘qligi yoki kommunikativ jarayonning vaqtincha to‘xtashi sifatida tushunish zamonaviy badiiy matnning mazmuniy imkoniyatlarini toraytiradi. Adabiy asarda sukut ko‘pincha nutq orqali ifodalash qiyin bo‘lgan ruhiy holatni, ichki ziddiyatni, iztirobni, qo‘rquvni, ikkilanishni, norozilikni yoki ma‘naviy tanlovni ifodalash vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Shu jihatdan sukut ham badiiy nutqning faol shakllaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Sukut poetikasining muhim xususiyati shundaki, unda ma‘no faqat aytilgan so‘zlardan emas, balki aytilmagan, nazarda tutilgan yoki o‘quvchi tomonidan tiklanishi kerak bo‘lgan

mazmundan ham yuzaga keladi. Zamonaviy adabiyot nazariyasida sukutning poetik imkoniyatlari alohida tadqiqot obyektiga aylangan. Masalan, T. Gould sukutni zamonaviy adabiyot va falsafadagi murakkab hodisa sifatida tahlil qilib, uni “aytilmaslik” va nutqning chekinishi bilan bog‘liq poetik holatlar orqali izohlaydi [1]. J. Hernández Lobato esa “sukut poetikasi”ni til va tasvir imkoniyatlarining chegaralari bilan bog‘liq hodisa sifatida ko‘rib chiqadi [2].

O‘zbek zamonaviy nasrida ham qahramon ruhiyatini ochishda ichki monolog, psixologik tasvir, ramziy detal, xotira, retrospeksiya va sukutdan foydalanish tendensiyasi kuchaymoqda. So‘nggi tadqiqotlarda Isajon Sulton, Nazar Eshonqul, Xurshid Do‘stmuhammad, Ulug‘bek Hamdam, Xayriddin Sulton kabi ijodkorlar nasrida ichki monolog va psixologizmning turli shakllari tahlil qilinmoqda [3; 4; 5].

Mazkur tadqiqotning **obyekti** o‘zbek zamonaviy nasridagi sukut, aytilmagan nutq va ichki monologning badiiy namoyon bo‘lish shakllaridir.

Tadqiqotning **predmeti** sukut, aytilmagan nutq va ichki monologning obraz yaratish, psixologik holatni ochish, konfliktni chuqurlashtirish, ramziy ma’no hosil qilish va asarning falsafiy-estetik mazmunini kengaytirishdagi funksiyalaridan iborat.

Tadqiqotning **maqsadi** o‘zbek zamonaviy nasrida sukut poetikasining shakllanish xususiyatlarini aniqlash hamda aytilmagan nutq va ichki monologning badiiy funksiyalarini poetik jihatdan tahlil qilishdan iborat.

Ushbu maqsaddan kelib chiqib quyidagi vazifalar belgilandi: sukut poetikasi tushunchasining nazariy asoslarini aniqlash; aytilmagan nutq va ichki monolog o‘rtasidagi munosabatni ko‘rsatish; zamonaviy o‘zbek nasrida psixologik tasvirning mazkur shakllarini tahlil qilish; sukutning kompozitsion, psixologik va falsafiy funksiyalarini aniqlash; badiiy matnda o‘quvchi ishtirokining kuchayishida sukut va aytilmagan mazmunning rolini ko‘rsatish.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Sukut poetikasi masalasi jahon adabiyotshunosligida turli nazariy yondashuvlar asosida o‘rganilgan. Zamonaviy tadqiqotlarda sukut badiiy matnning bo‘sh yoki mazmunsiz qismi emas, balki ma’no hosil qilish mexanizmlaridan biri sifatida talqin qilinadi. T. Gouldning tadqiqotlarida sukut “aytilmaslik”, “reticence”, ya’ni nutqni ongli ravishda cheklash, shuningdek, so‘z bilan ifodalash qiyin bo‘lgan mazmunning poetik shakli sifatida izohlanadi [1]. J. Hernández Lobato “sukut poetikasi” tushunchasini tilning o‘z imkoniyatlari bilan bog‘liq holda ko‘rib, badiiy asarda sukutning osoyishtalik, ichki tafakkur, ifodalanmay qolgan mazmun yoki so‘zning chegarasi sifatida namoyon bo‘lishini ta’kidlaydi [2]. Ushbu nazariy qarashlar badiiy matnda sukutni mustaqil estetik hodisa sifatida tahlil qilish imkonini beradi. Ichki monolog masalasida esa psixologizm nazariyasi alohida ahamiyatga ega. Ichki monolog qahramonning bevosita tashqi nutqqa chiqmagan fikrlarini, xotiralarini, ikkilanishlarini va hissiy kechinmalarini ifodalashga xizmat qiladi. Shu ma’noda ichki monolog sukut bilan qarama-qarshi emas. Aksincha, u ko‘pincha sukutning ichki mazmunini ochib beruvchi poetik mexanizm hisoblanadi. G. Genette narratologik tadqiqotlarida vaqt, nutq va hikoya munosabatlarini tahlil qilib, ellipsis, pauza, sahna va umumlashtirish kabi shakllarning narrativ qurilishdagi rolini ko‘rsatadi [6]. Ayniqsa, ellipsisning voqea yoki vaqtning matnda to‘liq bayon

qilinmasligi bilan bog‘liqligi sukut poetikasini o‘rganishda muhim metodologik asos bo‘la oladi. Chunki badiiy matnda muallif tomonidan ataylab tashlab ketilgan ayrim ma’lumotlar o‘quvchini yashirin mazmunni tiklashga undaydi.

O‘zbek adabiyotshunosligida ham qahramon ruhiyatini badiiy tasvirlash, psixologizm, ichki monolog va zamonaviy nasr poetikasi masalalariga e’tibor qaratilmoqda. Xususan, zamonaviy tadqiqotlarda Isajon Sulton nasrida ichki monolog, ruhiy bo‘linish, xotira, ramz va o‘z-o‘zi bilan tortishuvning badiiy vazifalari tahlil qilingan [3]. Mazkur tadqiqotlarda qahramon ruhiyati ko‘pincha tashqi voqea emas, balki ichki kechinma va ong harakati orqali ochilishi ko‘rsatiladi.

Nazar Eshonqul ijodi bilan bog‘liq tadqiqotlarda ham ichki monolog, psixologizm, ramz va sukut kabi poetik unsurlar muhim badiiy vosita sifatida qayd etiladi [4]. Shuningdek, “Bepoyon osmon” hikoyasiga bag‘ishlangan lingvopoetik tadqiqotda dialog va ichki monologlarning polifonik tizimi, psixologik tasvir hamda ramziy qatlamning o‘zaro aloqasi tahlil qilingan [7]. Xayriddin Sulton nasrida retrospektiv syujet va psixologizmning o‘zaro munosabati ham alohida tadqiq qilingan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, ichki monolog, ramziy tasvir va ichki ziddiyatlar qahramonning ruhiy iztiroblarini ochishda muhim vositalar sifatida namoyon bo‘ladi [5]. So‘nggi tadqiqotlarda zamonaviy o‘zbek nasrida qahramon ruhiyatining falsafiy umumlasmaga aylanish jarayoni ham ko‘rsatib berilmoqda. Bunda ichki monolog, xotira, ramziy detal, yolg‘izlik va begonalashuv kabi unsurlar individual ruhiy holatni umumiy insoniy masalalar darajasiga ko‘taradi [8]. Mazkur tadqiqotning yuqoridagi ishlardan farqli jihati shundaki, unda sukut, aytilmagan nutq va ichki monolog alohida-alohida hodisalar sifatida emas, balki yagona poetik tizimning o‘zaro bog‘liq komponentlari sifatida qaraladi. Ya’ni sukut tashqi kommunikativ hodisa, aytilmagan nutq mazmuniy qatlam, ichki monolog esa mazkur yashirin mazmunning psixologik shakli sifatida tahlil qilinadi.

Tadqiqotda **kompleks metodologik yondashuv**dan foydalanildi. Badiiy matnlarni tahlil qilishda poetik, narratologik, psixologik, germeneytik va qiyosiy metodlardan foydalanildi. Poetik tahlil yordamida sukutning badiiy shakllari, narratologik metod orqali aytilmagan mazmun va ellipsisning kompozitsion vazifalari, psixologik tahlil asosida ichki monolog va ruhiy kechinmalar munosabati o‘rganildi. Germeneytik yondashuv esa matndagi bevosita aytilmagan ma’nolarni kontekst asosida izohlash imkonini berdi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek zamonaviy nasrida sukut bir xil funksiyaga ega bo‘lgan statik hodisa emas. U badiiy matnning turli bosqichlarida turlicha vazifani bajaradi. Ayrim holatlarda sukut qahramonning ruhiy iztirobini ifodalasa, boshqa holatlarda uning noroziligi, qo‘rquvi, ikkilanishi yoki qaror qabul qilish oldidagi holatini bildiradi. Ba’zan esa sukut muallif tomonidan o‘quvchiga berilgan semantik “bo‘shliq” vazifasini bajaradi.

Sukutning badiiy funksiyalarini quyidagicha tizimlashtirish mumkin:

Sukut shakli	Asosiy mazmuni	Badiiy funksiyasi
Psixologik sukut	Iztirob, qo‘rquv, ikkilanish	Qahramon ruhiyatini ochish

Kommunikativ sukut	Javobsizlik, muloqotdan chekinish	Konfliktni kuchaytirish
Axloqiy sukut	Vijdoniy tanlov, mas’uliyat	Qahramonning ma’naviy holatini ko‘rsatish
Falsafiy sukut	Hayot, taqdir, mavjudlik haqida mushohada	Asar g‘oyasini chuqurlashtirish
Ramziy sukut	Yashirin ma’no, timsol	Semantik ko‘pqatlamlilikni ta’minlash
Kompozitsion sukut	Voqea yoki axborotning ataylab berilmasligi	Intriga va o‘quvchi faolligini oshirish

Jadvaldan ko‘rinadiki, sukut faqat personajning gapirmasligi bilan chegaralanmaydi. U kompozitsion qurilish, psixologik tasvir va badiiy ma’no yaratish jarayonining faol elementidir.

Aytilmagan nutqning poetik tabiati.

Aytilmagan nutq sukut poetikasining eng muhim ko‘rinishlaridan biridir. Badiiy asarda personajning aytmoqchi bo‘lgan, lekin aytmagan gapi ko‘pincha aytilgan gapdan ko‘ra kuchliroq semantik yuk tashishi mumkin. Bunday holatda o‘quvchi matnda mavjud bo‘lmagan, lekin kontekst orqali seziladigan mazmunni mustaqil ravishda tiklaydi.

Aytilmagan nutqning kuchi uning noaniqligida emas, balki ko‘p ma’noliligidadir. Masalan, personajning savolga javob bermasligi oddiy kommunikativ harakat bo‘lib qolmasligi mumkin. Bu sukut rozilik, norozilik, qo‘rquv, pushaymonlik, befarqlik yoki ichki qarama-qarshilik ma’nolaridan birini anglatishi mumkin. Mazmunning qaysi yo‘nalishda ochilishi esa personajning avvalgi harakatlari, vaziyat, muallif tasviri va boshqa obrazlar bilan munosabatiga bog‘liq.

Shu jihatdan aytilmagan nutq o‘quvchini passiv qabul qiluvchidan faol interpretatorga aylantiradi. O‘quvchi matnda mavjud bo‘lgan ishoralar asosida yashirin mazmunni qayta tiklaydi. Natijada badiiy kommunikatsiya yozuvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi faol hamkorlikka aylanadi.

Ichki monolog va sukutning o‘zaro munosabati.

Ichki monolog qahramonning tashqi dunyoga aytilmagan fikrlarini badiiy ifodalashning asosiy shakllaridan biridir. U ko‘pincha sukutning ichki ovozi sifatida namoyon bo‘ladi. Tashqi tomondan qahramon jim bo‘lishi mumkin, biroq uning ongida savollar, xotiralar, e’tirozlar, xavotirlar va o‘z-o‘ziga murojaatlar davom etadi.

Shu nuqtayi nazardan quyidagi modelni taklif qilish mumkin: ***Tashqi sukut → aytilmagan nutq → ichki monolog → ruhiy konflikt → badiiy umumlashma.***

Mazkur jarayon zamonaviy psixologik nasr uchun muhim poetik mexanizm hisoblanadi. Qahramon tashqi voqelikdan ichki olamga chekinadi. Tashqi dialogning o‘rnini ichki dialog egallaydi. Ichki dialog esa qahramonning o‘zligi, xotirasi va vijdoni bilan yuzlashuvini ta’minlaydi.

Isajon Sulton nasriga bag‘ishlangan tadqiqotlarda ham ichki monologning ruhiy bo‘linish, xotira, ramz va o‘z-o‘zi bilan tortishuvni ifodalashdagi ahamiyati qayd etilgan [3]. Bu holat zamonaviy o‘zbek nasrida qahramon ruhiyatini voqea orqali emas, ong va tafakkur harakati orqali ko‘rsatish tendensiyasi mavjudligini ko‘rsatadi.

Sukut va psixologik konflikt.

Sukutning yana bir muhim funksiyasi ichki konfliktni kuchaytirishdir. Dialogda personaj o‘z fikrini ochiq bildirishi mumkin. Sukutda esa uning ichki qarama-qarshiligi bevosita ifodalanmaydi. Shu sababli o‘quvchi qahramonning ruhiy holatini uning xatti-harakatlari, nigohi, tana harakati, pauzasi, muhit tasviri yoki boshqa badiiy detallar orqali anglaydi.

Psixologik konfliktning sukut orqali ifodalanishi zamonaviy nasrning muhim xususiyatlaridan biri bo‘lib, bunday tasvir qahramonni biryoqlama talqin qilishdan saqlaydi. Qahramonning sukuti uning ichki dunyosida bir nechta fikr va hissiyotning to‘qnashayotganini ko‘rsatishi mumkin.

Nazar Eshonqul ijodi bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlarda ham ruhiy kechinma, ichki monolog, ramz va sukutning qahramon xarakterini ochishdagi o‘rni qayd etiladi [4]. Bunday poetik vositalar qahramonning tashqi ko‘rinishidan ko‘ra uning ichki holatini muhimroq badiiy obyektga aylantiradi.

Ellipsis va sukut.

Sukut poetikasining kompozitsion ko‘rinishlaridan biri ellipsisdir. G. Genette nazariyasida ellipsis hikoya vaqtining muayyan qismining matnda tashlab ketilishi bilan bog‘lanadi [6]. Badiiy matnda bunday tashlab ketish oddiy qisqartirish emas, balki ma’no yaratish vositasiga aylanishi mumkin. Masalan, qahramon hayotidagi muhim voqeaning bevosita tasvirlanmasligi, undan oldingi va keyingi holatlarning berilishi o‘quvchini “nima bo‘lgan?” degan savolga olib keladi. Bu savolga javob matnda to‘liq berilmasa, o‘quvchi voqeani mavjud belgilar asosida o‘zi tiklaydi.

Demak, ellipsis va sukut o‘rtasida muhim poetik aloqa mavjud. Ellipsis voqea haqida ma’lumotni yashirsa, sukut personajning mazkur voqega munosabatini yashirishi mumkin. Har ikki holatda ham badiiy matnning semantik maydoni kengayadi.

Ramziy detal va sukut.

Sukut ko‘pincha ramziy detal bilan birgalikda qo‘llanadi. Bunday holatda oddiy predmet, makon, tabiat hodisasi yoki tana harakati qahramon aytmagan mazmunning ifodachisiga aylanadi. Masalan, yopiq eshik, uzoqqa tikilgan nigoh, so‘nayotgan chiroq, jimjit xona, takroriy tovush yoki bo‘sh makon qahramonning ruhiy holatini bilvosita ifodalashi mumkin.

Zamonaviy o‘zbek nasriga bag‘ishlangan tadqiqotlarda ham ramziy detal, xotira va ichki monologning qahramon ruhiyatini falsafiy darajaga olib chiqishdagi imkoniyatlari ko‘rsatilgan [8]. Demak, sukut alohida holda emas, balki boshqa poetik vositalar bilan munosabatda bo‘lganda yanada kuchli estetik ta’sirga ega bo‘ladi.

Sukutning falsafiy funksiyasi.

Sukut poetikasining yuqori darajalaridan biri uning falsafiy mazmun hosil qilishidir. Qahramonning gapirmasligi ayrim hollarda uning hayot, o‘lim, vaqt, xotira, taqdir, vijdon yoki insoniy mas’uliyat haqidagi ichki mushohadasini ifodalashi mumkin.

Bunda ichki monolog individual ruhiy kechinmadan umumiy falsafiy xulosaga tomon harakatlanadi. Qahramonning shaxsiy iztirobi inson mavjudligiga oid umumiy savolga aylanadi. Shu sababli zamonaviy nasrda psixologik tasvir ko‘pincha falsafiy umumlashma bilan yakunlanadi [8].

Ushbu jarayonni quyidagicha ifodalash mumkin: *Individual kechinma* → *ichki monolog* → *sukut* → *anglash jarayoni* → *falsafiy umumlashma*.

Bunday qurilishda muallif o'quvchiga tayyor xulosa bermaydi. Aksincha, qahramonning sukuti, ichki savollari va ruhiy holati orqali o'quvchini mustaqil mushohadaga chorlaydi.

MUHOKAMA.

Tadqiqot natijalari sukutni badiiy matndagi passiv komponent sifatida emas, balki faol poetik mexanizm sifatida ko'rish zarurligini ko'rsatadi. An'anaviy kommunikativ modelda ma'no asosan aytilgan fikr orqali uzatiladi. Badiiy matnda esa ma'no aytilgan va aytilmagan qatlamlarning o'zaro munosabati asosida shakllanadi. Bu jihatdan sukutni uch darajada ko'rib chiqish mumkin. Birinchi daraja - **kommunikativ sukut**. Bunda personaj savolga javob bermaydi, suhatni davom ettirmaydi yoki muayyan vaziyatda gapirishdan tiyiladi. Ushbu sukut ko'pincha konfliktni kuchaytiradi.

Ikkinchi daraja - **psixologik sukut**. Bunda tashqi jimlik ichki fikrlar harakati bilan qarama-qarshi qo'yiladi. Personaj tashqi tomondan jim bo'lsa-da, uning ichki dunyosida faol ruhiy jarayon kechadi. Ichki monolog aynan shu jarayonni badiiy ifodalashga xizmat qiladi.

Uchinchi daraja - **falsafiy-estetik sukut**. Bunda sukut konkret vaziyatdan yuqoriga ko'tarilib, asarning umumiy g'oyaviy mazmunini ifodalashga xizmat qiladi. O'quvchi personajning sukuti orqali hayot, inson va ma'naviyat haqidagi kengroq masalalarni idrok etadi.

O'zbek zamonaviy nasrida mazkur uch daraja ko'pincha bir-biri bilan uzviy bog'lanadi. Masalan, tashqi kommunikativ sukut avval qahramonning ruhiy holatini ochadi, keyinchalik ichki monolog orqali uning sabablarini ko'rsatadi va nihoyat, individual kechinma umumiy falsafiy mazmun kasb etadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ichki monologning badiiy samaradorligi ham uning faqat fikrlarni bayon qilishida emas. Ichki monolog qahramonning o'z-o'zi bilan bahslashuvi, xotira bilan yuzlashuvi, o'tmish va bugunni solishtirishi, aytilmagan gaplarni ongida qayta takrorlashi orqali murakkab psixologik makon yaratadi. Shu sababli ichki monologni oddiy "ichki nutq" bilan tenglashtirish yetarli emas. U syujet, konflikt, xarakter va muallif konsepsiyasi bilan bog'langan poetik tizimdir. Xayriddin Sulton ijodiga bag'ishlangan tadqiqotda retrospektiv syujetning ichki monolog va ramziy tasvir bilan birgalikda qo'llanishi qahramonning ruhiy iztiroblarini ochishga xizmat qilishi ko'rsatilgan [5]. Bu holat vaqt va sukut o'rtasidagi munosabatni ham ko'rsatadi. O'tmishdagi voqea bevosita hikoya qilinmay, xotira yoki ichki monolog orqali qayta tiklansa, matnda vaqtning uzilishi va sukutning semantik maydoni yuzaga keladi. Zamonaviy o'zbek nasrida ichki monologning qo'llanishi qahramon obrazini individual-psixologik jihatdan chuqurlashtirish bilan birga, asarning o'quvchi bilan munosabatini ham o'zgartiradi. O'quvchi tayyor ma'noni qabul qiluvchi emas, balki yashirin ma'nolarni aniqlovchi subyektga aylanadi. Aynan shu xususiyat sukut poetikasining estetik imkoniyatlarini kengaytiradi. Bunda muhim masala shundaki, har qanday jimlikni sukut poetikasi deb baholab bo'lmaydi. Agar qahramonning gapirmasligi matnning mazmuniy va kompozitsion tizimiga ta'sir qilmasa, u oddiy harakat yoki vaziyat elementi bo'lib qoladi. Sukut poetik hodisaga aylanishi uchun u muayyan semantik yuk tashishi, boshqa badiiy vositalar bilan munosabatga kirishishi va o'quvchi idrokiga ta'sir ko'rsatishi kerak.

Shu asosda sukut poetikasining asosiy belgilarini quyidagicha umumlashtirish mumkin:

Sukut muayyan yashirin ma’noga ega bo‘ladi.

Aytilmagan mazmun matn kontekstida tiklanadi.

Sukut qahramon ruhiyatini ochishga xizmat qiladi.

Ichki monolog sukutning psixologik mazmunini kengaytiradi.

Ellipsis voqea yoki vaqtning ayrim qismlarini yashirish orqali semantik bo‘shliq yaratadi.

Ramziy detal yashirin mazmunni bilvosita ifodalaydi.

Sukut o‘quvchining interpretativ faolligini oshiradi.

Individual ruhiy kechinma falsafiy umumlashmaga aylanishi mumkin.

Shunday qilib, sukut poetikasi zamonaviy o‘zbek nasrida qahramon ruhiyatini tasvirlashning samarali vositalaridan biri bo‘lib, u ichki monolog, psixologik tasvir, ellipsis, ramziy detal va retrospektiv kompozitsiya bilan birgalikda namoyon bo‘ladi.

XULOSA

O‘zbek zamonaviy nasrida sukut poetikasi badiiy matnning mazmuniy va estetik imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim hodisalardan biridir. Sukutni faqat nutqning mavjud emasligi sifatida baholash uning badiiy tabiatini to‘liq ochib bermaydi. Badiiy sukut ko‘pincha aytilmagan fikr, yashirin ruhiy holat, ichki ziddiyat va falsafiy mushohadaning poetik shakliga aylanadi. Tadqiqot natijasida aytilmagan nutq, ichki monolog va sukut o‘rtasida uzviy poetik munosabat mavjudligi aniqlandi. Aytilmagan nutq yashirin mazmunni hosil qilsa, ichki monolog uning ruhiy qatlamini ochadi. Sukut esa mazkur jarayonni tashqi kommunikativ maydondan ichki psixologik maydonga ko‘chiradi. Zamonaviy o‘zbek nasrida sukutning kommunikativ, psixologik, axloqiy, kompozitsion, ramziy va falsafiy funksiyalari mavjud. Ayniqsa, qahramonning ichki konfliktini ko‘rsatishda sukut va ichki monologning birgalikdagi qo‘llanishi badiiy obrazning chuqurroq ochilishiga imkon beradi.

Ellipsis, pauza va aytilmagan nutq orqali matnda yuzaga keladigan semantik bo‘shliq o‘quvchini faol interpretatsiyaga undaydi. Natijada badiiy asarning mazmuni faqat muallif tomonidan berilgan axborotdan emas, balki o‘quvchining matndagi yashirin ishoralarni anglash jarayonidan ham tarkib topadi. Tadqiqotning asosiy ilmiy xulosasi shundan iboratki, zamonaviy o‘zbek nasrida sukutni mustaqil poetik kategoriya sifatida o‘rganish qahramon ruhiyatini, badiiy konfliktini va matnning falsafiy qatlamlarini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi. Sukutning poetik tabiati uning “gapirmaslik” holatida emas, balki aynan shu jimlik orqali yangi ma’no hosil qilish imkoniyatida namoyon bo‘ladi. Shu sababli zamonaviy o‘zbek nasri poetikasini o‘rganishda sukut, aytilmagan nutq, ichki monolog, ellipsis, ramziy detal va psixologik tasvirning o‘zaro munosabatini kompleks tahlil qilish istiqbolli ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES)

1. Gould, T. (2018). *Silence in Modern Literature and Philosophy: Beckett, Barthes, Nancy, Stevens*. Cham: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-93479-2>.
2. Hernández Lobato, J. (2017). To Speak or Not to Speak: The Birth of a “Poetics of Silence” in Late Antique Literature. In J. Elsner & J. Hernández Lobato (Eds.), *The Poetics of*

Late Latin Literature (pp. 278-310). Oxford: Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199355631.003.0010>.

3. Xalbekova, N. U. (2026). Isajon Sulton nasrida ichki monolog poetikasi va ruhiy bo‘linishning badiiy talqini. *Образование, наука и инновационные идеи в мире*, 91(3), 535-539.

4. Shirinova, X. (2026). Nazar Eshonqul nasrida qiyofadosh xarakterlar talqini. *Science Time*. <https://doi.org/10.66345/stj.6739>.

5. Xayriddin Sultonning “Ishonch telefoni” qissasida retrospektiv syujet va badiiy psixologizm talqini. (2025). *Xorijiy lingvistika va lingvodidaktika*.

6. Genette, G. (1980). *Narrative Discourse: An Essay in Method*. Translated by J. E. Lewin. Ithaca: Cornell University Press. 285 p.

7. Safarova, D. B. (2026). Nazar Eshonqulning “Bepoyon osmon” hikoyasida muallif uslubiga lingvopoetik jihatdan yondashuv. *Samarqand davlat universiteti ilmiy tadqiqotlar axborotnomasi*.

8. Abdullayeva, D. N. (2026). Zamonaviy nasrda qahramon ruhiyati va falsafiy umumlashma. *Conferences*. <https://doi.org/10.66343/>.

9. Razzaqova, M. I. (2026). The Role of Inner Monologue in Character Development. *Pedagogs International Research Journal*, 105(1), 380-383.

10. Toshmamatova, S. K. (2026). Psixologik tasvir tipologiyasi va uning badiiy-estetik funksiyalari. *Ilmiy tadqiqotlar va yangi olam*.

11. Gould, T. (2022). The Hatred of Speech and the Poetics of Silence. In M. Mayar & M. Schulte (Eds.), *Silence and its Derivatives: Conversations Across Disciplines* (pp. 199-213). Cham: Palgrave Macmillan.

12. Davidson, M. (2023). A Poetics of Silence: Deafness, Poetics, and the Fate of the Senses. In *Literature and the Senses* (pp. 184-198). Oxford: Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/oso/9780192843777.003.0010>.

13. Ramírez Rave, J. M. (2017). From a rhetoric and a poetics of Silence. *Revista CS*, 20. <https://doi.org/10.18046/recs.i20.2052>.